

SHAÑARAQTA ATA-ANALAR ÚLGISINIŇ PEDAGOGIKALIQ SHARAYATLARI.

Tajibay Saparbaev

Ájiniyaz atındağı Nókis Mámleketlik pedagogikalıq institutı
“Pedagogika” kafedrası Pedagogika ilimleri kandidadı, docent

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8156242>

***Anotatsiya.** Bul maqalada shañaraqta ata-analar qarım qatnası, balardıń tálım-tárbiyası, balalardı ata-analardıń ata-analıq, qan-qarındashlıq qásiyetlerin, Shañaraq hám shañaraqlıq tárbiya mashqalaları menen shuǵullanıwshı alımlardıń izertlewleri haqqında sóz etilgen.*

***Gilt sóz:** Shañaraq, milliy, fizikalıq rawajlanıw, psixolog, tárbiya, dóretiwshi.*

PEDAGOGICAL SHARIATS OF THE EXAMPLE OF PARENTS IN SHAÑARAQ.

***Abstract.** In this article, we are dealing with the relationship between parents, children's education, parenting and blood relations of children, as well as educational problems in Shanaraq.*

***Key words:** Sports, national, physical development, psychologist, education, training.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ШАРИАТЫ НА ПРИМЕРЕ РОДИТЕЛЕЙ В ШАНАРАКЕ.

***Аннотация.** В этой статье мы имеем дело с отношениями между родителями, воспитанием детей, воспитанием и кровным родством детей, а также проблемами образования в Шанараке.*

***Ключевые слова:** спорт, народ, физическое развитие, психолог, воспитание, тренировка.*

Shañaraqlıq tárbiya degende ata-analardıń óz turmısları, turmıs tárizleri tiykarında bala shaxsında dúnya qaras tiykarları, siyasiy, ádep-ikramlılıq, estetikalıq hám basqa social faktorlardı qáiplestiriw maqsetinde sistemalı, izbe-iz, milliy idealıq hám ruwxıylıq tásir kórsetiw processı túsiniledi. Biraq, bunda jámiyetimiz rawajlanıwı múnásibeti menen shañaraq, onıń bárshe turmıslıq basqıshları keskin ózgerislerge ushırap atırǵanlıǵın esten shıǵarmalıq kerek. Milletlerdiń tariyxıy, milliy hám regional ózgesheliklerin esapqa alǵan halda shañaraqlar rawajlanıwı ulıwma rawajlanıwlar tiykarında shañaraqlıq tárbiyanı maqsetke muwapıq jaqsılaw tiyis. Bul mámleketimizdiń shañaraqta jas áwladtı hár tárepleme kamal taptırıw processinde qaratılǵan ilimiy hám ámeliy usınıslarınan biri. Házirgi zaman rawajlanıwı hár bir shaxstan waqıyahlıqtı tuwrı túsiniwdi, juwmaq shıǵarıwdı, ádep-ikramlılıq páklikti hám sezimlik, shıdamlılıqtı, jámiyetimiz turmısınıń bárshe salalarında bekkem hám aktiv bolıwın talap etpekte. Málimki, shaxstıń bunday social, emocional, minez-qulıq hám basqa sıpatlarına shañaraq tiykar saladı, qáiplestiredi hám kamal taptıradı.

Keleshegimizdiń qanday bolıwın házirgi kúnde bir tárbiyalanıp atırǵan jaslarǵa baylanıslı. Bunday úlken wazıypanı ámelge asırıwshı, materiallıq hám ruwxıylıq baylıqlardı dóretiwshi tiykar shañaraq. Shañaraq jámiyetin baslawısh social buwını sıpatında quramalı sostavqa iye bolıp, ol óz xızmetinde shañaraq aǵzalarınıń iqtıyajı hám uqıplılıǵı, túrli xızmetiniń maqset hám wazıypaların ǵana emes, bálki tárbiyalıq xızmetin hám sáwlelendiredi.

Shańaraqtıń dúzilisi hám wazıypaların talıqlawda ol jámiyettiń social-ruwxıylıq ózegi ekenligi jáne bir ret kórinmekte. Usı sebepli shańaraqtıń anıq bir statusı, tiykarı bolıwı kerek hám ol kisiler ortasındaǵı múnásibetlerin tártipke salıwı, jaslarda ádep-ikramlılıq páziyetlerin, fizikalıq rawajlanıwın, aqılıy ziyrekligin qáliplestiriwi zárúr.

Shańaraqlıq tárbiyanıń ózine tánligi sonda, ol balalardı ata-analardıń ata-analıq, qan-qarındaslıq qásiyetlerin uzatıp, shaxstıń ulıwma hım sezimlik rawajlanıwı ǵana támiynlep qalmaq, bálki shaxstıń bar múnkinshiliklerin hám ádep-ikramlılıq rawajlanıwın hám óstiredi. Usı sebepli shańaraqlıq tárbiya baraqulla barlıǵı, kórsetpeliligi hám shıraylılıǵı menen ajıralıp turadı. Onda tiykarǵı wazıypanı xalıq, ádepke tán ilajlardı balaǵa tuwrı úyretiw, máslahat beriw, úlken tájriybesi ǵana emes, bálki shańaraqtıń jasaw tárizi, ortalıǵı, ata-analardıń kásip-óneri, shańaraq aǵzaların ruwxıylıq-psixologiyalıq múnásibetleri oynaydı.

Shańaraq hám shańaraqlıq tárbiya mashqalaları menen shuǵıllanıwshı alımlardıń izertlewlerinde tiykarǵı itibar shańaraq boyınsha ámeldegi bolınıwına hám balalar tárbiyasında ata-analarınń aktiv dárejesine qaratıladı. Sonıń menen birge, ata-analardıń, balalardıń hám hayallardıń bántligi hám olardıń balalar tárbiyasına bolǵan tásiiri shańaraqtıń materiallıq múnkinshilikleri hám turar jaylarına baylanıslı úyreniledi.

Shańaraqlar tárbiya usılların qollaw barasında bir-birleri tájiriybelerinen paydalanadı. Usı qarastan shańaraqlardı shártli ráwishte ekige bóliw múnkin, yaǵnıy qattıqol hám jumsaq tártipli shańaraqlar. Birinshi toparǵa kiriwshi shańaraqlar óz xızmetlerinde talapqa tiykarlangan metodikalarǵa, hátte dene jazası beriw arqalı tárbiyalawǵa tiykarlanadı. Ekinshi toparqa kiriwshi shańaraqlar óz xızmetleri úlgisinen, isentiriw, jumsaq tártip shiyrin, tuwrı qarım-qatnas arqalı tárbiyalawǵa tiykarlanadı. Eger ǵattıqollıǵı tártipli shańaraqlar ushın balalardı qorqıtıw, shorshıtıw usılları jat bolıp, balanıń qádirin biliw, óz-ózin húrmet qılıw qásiyetlerin tárbiyalaw tiykarǵı esaplanadı. Izertlewlerdiń kórsetiwinshe, tárbiyalawda jaza, qorqıtıw usıllarınan paydalanǵan shańaraqlardaǵı balalar úlkeygesh, psixologiya nerv xızmetinde buzılıwlar payda bolǵan. Múnásibette qorqaqlıq, aqılıy xızmetinde arqala qalıw halatları baqlanǵan. Shańaraqlıq kelispewshilikler, ata-analar hám balalar ortasındaǵı teńsizlikke tiykarlangan. Usı sebepli olardı bir tárepleme joǵaltıp bolmaydı. Tárbiyalıq ulıwma tálimniń nátiyjeligin kóp tárepinen hám tiykarınan, bárshe miynetkeshlerdiń bir maqset tiykarında birlesiwlerine, bul haqında xalıq tálimi mekemelerine, oqıtıwshılar jámáátleriniń jetekshilik qılıwlarına hám shólkemlestiriwshilerine baylanıslı. Ámelde ne bolıp atır. Ámelde bul máseleler menen tek xalıq tálimi organları hám oqıw orınları shuǵıllanbaqta. Mádeniyat, salamatlıqtı saqlaw, adliya, pedagogika jámiyetti xızmetkerleri, zavod, fabrika, jámáát xojalıǵı jumısshı hám xızmetshileri bul iske tartılmaǵan. Tárbiyalıq ulıwma tálim dizimine háli bárshe tárbiyası qıyın ósmirlerdiń ata-anaları tartılmaqta hám basqa. Izertlewler sonı kórsetedi, ulıwma orta tálim dárejesiniń pásligi pás qánigeli shaxslardı payda bolıwına, bul óz náwbetinde materiallıq támiyinleniwdiń jamanlasıwına, shańaraq ruwxıylıq dúnyasınıń ǵarıpleniwine, mádeniy baylıqlardan málim dárejede paydalana almaslıǵı, olardı ózlestiriw qıyınshılıqların júzege shıǵaradı. Solarǵa tiykarlanıp, balalardıń tálim hám tárbiya rawajlanıwı dárejesi kóp faktorlarǵa.

- A) ata-analardıń sawatxanlıǵı,
- B) Balaları ushın xanalardıń támiyinleniw sharayatlarına,
- V) Shańaraqtaǵı balalar sanasına,
- G) Shańaraqta ata yaki ananıń barlıǵına yaki birewiniń joqlıǵına,

D) Ata-analardıń maǵlıwmatı, kásibine,

E) Shańaraqtıń materiallıq támiyinleniwı hám basqalarǵa baylanıslı dep ayta alamız. Házirgi kúnde respublikamızdıń kópshilik qala hám awıllarında tárbiyaǵa tán bilimlerdi en jaydırıwda tómendegi formalardan paydalanıw maqsetke muwapıq. Xalıq ushın ashılǵan tárbiya mádeniyatın en jaydırıwshı xalıq universitetlerinen, xalıq bilimlendiriw tárepinen yaslı, baqsha hám mekteplerde ashılǵan ata-analar universitetlerinen, jámáátshilik tiykarında islewshı joqarı oqıw orınları qasında ashılǵan ata-analar fakul'tetinen, tárbiyalıq huqıqıy bilimler mekteplerinen, mektep jasındaǵı balalardıń ata-anaları ushın tárbiyalıq hám medicina másláhátxanalarından, pedagogika hám balalar psixologiyasına tán máselelerdi úyreniwde dógerekler hám basqalardan. Bul hám soǵan uqsas ilimiy jámiyetler, psixologlar jámiyetti, mektep ata-analar komiteti, shańaraqqa járdem beriwshı keńesler, gazeta, jurnal redakciyaları hám televidenie kórsetiwleri alıp baradı. Eger ata-analarǵa ulıwma tárbiyalıq bilim beriwde alımlardıń usınısları, shańaraqlıq tárbiyaǵa tán xalıq pedagogika tájiriybeleri, qala, rayon, awıl miynet jámáátleri, sonıń menen birge miynet hám urıs aktivleriniń másláhátleri, usınıslarına tayanılsa, sózsiz bul istiń nátiyjeligi asadı. Shańaraқтаǵı tárbiyalıq sharayattı jaqsılaw jaslar tárbiyası nátiyjeligin asırıwǵa tikkeley jaqsı tásir kórsetedi. Álbette, bunda shańaraqtıń psixologiyalıq ortalıǵı, shańaraq aǵzalarınıń óz-ara múnásebetleri tiykarǵı hám sheshiwshı rol' oynaydı. Bala turmıs haqqında, jaqsılıq hám jamanlıq paydalı yaqı zıyanlı túsiniklerin birinshi náwbette shańaraқта ata-anası, aǵa-inisi yaqı apa-sińillerinen aladı. Eger baqsha, mekteplerde tárbiyashı, oqıtıwshı balalarǵa tálim berse, tárbiyalansa, ata-analar tek tárbiyalap qalmay, bálki olar menen birge jasaydı. Hámme gáp sonda, shańaraqlıq tárbiyanıń nátiyjeligi balalardıń tárbiyası ushın ǵana sarıplanǵan waqıt menen ólshenmey, bálki shańaraqtıń social turmıs basqıshı menen, ata-analardıń abıroyısı hám olardıń moralı menen anıqlanadı. Bunda ata-analardıń, úlken jastaǵı kisilerdiń balalar tárbiyası haqqında burish juwapkershiligin tereń seziw jetekshi ólshem. Anıq qılıp aytqanda shańaraқта ólkenlerdiń, tiykarında ata-analardıń jaqsı múnásibetleri balalardı tuwrı tárbiyalawdıń birlemshı hám zárúrlik shárti. Bayan etilgen pikir oylawlar ata-analarǵa tárbiyaǵa tán bilim beriw haqqında tómendegi juwmaqlardı shıǵarıw múmkinshiligini beredi. Respublikamız ǵárezsizlikke eriskennen keyin, shańaraqlıq tárbiya nátiyjeligin asırıw, xalıqtıń ulıwma mádeniy dárejesin asırıw málim dárejede ata-analar hám úlken jastaǵı kisilerdiń sawat'xanlıǵına baylanıslı. Sózsiz bul máseleni jaqsı sheshiwde tálim-tárbiya haqqında en jaydırıw jumısların alıp barıwshı hám bul haqqında tárbiyalıq oray rolin oynawshı orta ulıwma tálim mekteplerdiń roli úlken.

Balalarǵa durıs tárbiyalıq tásir kórsetiwde mektep hám shańaraq arasındaǵı baylanıslardıń áhmiyeti oǵada ullı. Eki táreptiń baylanıslarınıń ámelge asırılıwı balaǵa tásir etiwshı pedagogikalıq tásirlerdiń birligin táminleydi. Bul kóz qarastan qaraǵanda mektep bul baylanıstı ámelge asırıwshı tárep bolıp esaplanadı. Ata-analardı tálim-tárbiya hám oqıw pánleri mazmunı menen tanıstırıw mekteptiń muqqades burışı esaplanadı. Bul wazıypalardı tek ǵana ámeliy jumısta, oqıtıwshılardıń ámeliy xızmetlerinde ǵana payda etiw tiyis. Ata-analardı tárbiyalıq bilimlendiriwge tartıwda sóz menen jumıs birligi ámelde támiynlengen bolıwı shárt. Mekteptiń tán mánide tárbiya orayı rolin oynawı ushın oqıtıwshı hám ata-analardıń maqset hám wazıypaları, olardıń xızmetleri bir birleri menen tıǵız baylanısta bolıwı shárt. Bul haqqında mekteptiń eń zárúr wazıypası ata-analarǵa tárbiya jumısında balalardıń miyneti hám dem alıwınıń kewildegidey uyımlastırıwda ámeliy járdem beriw.

Xalíq hám ata-analar ortasında social tárbialıq ortalıqtı salamatlastırıw barısındaǵı jumıslardı janlantırıw, rawajlantırıw shańaraq hám mektep bekkemlewshi faktor. Tárbialıq mádeniyattıń nátiyjeligin asırıwda mekteplerde ótkeriletuǵın ata-analar májilisi zárúr áhmiyetke iye boladı. Maqsetke muwapıq, mazmunı shólkemlestirilgen klass májilislerinde tárbiaǵa tán baxslar boladı, óz ara yaki jámáát tásir kórsetiwiniń jol usılları miynet súyiwshilik, hújdanlı bolıw, ǵárezsizlik, jaqsılıqqa mexir muxabbat, doslıq haqqında pikir júritiledi. Mekteptiń ata-analar jámáátshiligi menen baylanıs qılıwda oqıtıwshı hám tárbiyashılarga jaqınnan járdem beriwshi buwın mektep ata-analar komiteti. Usı komitet qabıl qılınǵan ulıwma qaǵıydalar tiykarında ata-analar jámáátshiligin mektep turmısına, klasstan hám mektep tıs tárbialıq jumıslarına tartıwı tiyis. Ata-analar komiteti mektepti atalıqqa alǵan shólkemler, jámáát hám mámleket xojalıqları hám basqa sociol mekemeler menen tárbialıq jumıslar haqqında baylanıs qılıw huqıqına iye. Balalardı tárbialaw ata-analardıń muqaddes burshı bolıp esaplanadı. Ádep- ikramlılıq tárepinen taza, ruwxıylıq dúnyası bay shańaraq degende, biz úlken hám kishilerdiń óz-ara húrmeti, bir-birlerine járdemi, bir-birlerine izzet hám húrmet túsiniledi. Xalqımızda jamanlıqqa qarsı gúres bolmaǵan jayda jaqsılıq tuwılmaydı, degen mánili gáp bar. Bul gáppler jaslar tárbiyasına hám tiyisli. Ayrım jaslarda kórinetuǵın ádep-ikramlılıq nuqsanların joǵaltıw olarda ruwxıylıq gózzallıq payda qılıw qunt hám qatań gúresiwi tiyis. Bul zárúr wazıypanı orınlaw tek mektep hám shańaraqtıń wazıypası bolıp qalmaq, bálki keń jámáátshilikti hám tiykarǵı wazıypası bolıwı kerek.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalkimiz bilan birga quramiz. T.: "Uzbekiston", 2017. - 488 b.
2. Inamova M. Oilada bolalarning ma'naviy axloqiy tarbiyasi. T 1999
3. Tajimuratov Á. Qaraqalpaq xalıq pedagogikası. H 1996
4. Bekimbetova. G «Shańaraqta perzent tárbiyasında ata-ananıń tutqan ornı». «Ilim – hám jámiyet» jurnalı. 2014j. №3. 65-66-betler.